

Juan Gabriel Vásquez

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΧΙΛΛΕΑΣ
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΙΚΑΡΟΣ

ΟΙ
ΠΛΗΡΟ
ΦΟΡΙΟ
ΔΟΤΕΣ

ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΟΔΟΤΕΣ

Τίτλος πρωτοτύπου: *Los informantes*

© Juan Gabriel Vásquez, 2004

Πρώτη έκδοση στα ισπανικά, Alfaguara, 2004

© για την ελληνική έκδοση Εκδόσεις Ίκαρος, 2015 σε συμφωνία

με το λογοτεχνικό πρακτορείο Casanovas & Lynch Agencia Literaria S.L.

Μετάφραση από τα ισπανικά: Αχιλλέας Κυριακίδης

Σχεδιασμός - Εικονογράφηση εξωφύλλου:

Χρήστος Κούρτογλου - Indyvisuals Collective

Στοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση: Εκδόσεις Ίκαρος

Εκτύπωση: Φωτόλιο & Τύπικον Γραφικές Τέχνες Α.Ε.

Βιβλιοδεσία: Ι. Μπουντάς - Π. Βασιλειάδης Ο.Ε.

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα όλης της αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν.2121/1993.

Πρώτη έκδοση: Ιούνιος 2015

ISBN 978-960-572-058-2

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΑΡΟΣ • ΒΟΥΛΗΣ 4, 105 62 ΑΘΗΝΑ • Τ: 210 3225152 • www.ikarosbooks.gr

Juan Gabriel Vásquez

ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΟΔΟΤΕΣ

Μετάφραση - Σημειώσεις:

Αχιλλέας Κυριακίδης

ΙΚΑΡΟΣ

Στον Φρανσίσκο Λοραντί¹
(1924-2003)

πόθεν οὐδέ ποτ' ἐκνίψει σὺ τὰ κεῖ πεπραγμένα σαυτῶ·
οὐχ οὕτω πόλλ' ἐρεῖς.²

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Περὶ τοῦ στεφάνου

τοῦτο τοίνυν ἐποίησα, τοῦ κήρυκος ἐρωτῶντος, Αἰσχίνη,
τίς ἀγορεύειν βούλεται, οὐ τίς αἰτιᾶσθαι περὶ τῶν παρελη-
λυθότων οὐδὲ τίς ἐγγυᾶσθαι τὰ μέλλοντ' ἔσεσθαι.³

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Περὶ τοῦ στεφάνου

Η ΑΝΕΠΙΑΡΚΗΣ ΖΩΗ

Το πρωί της 7ης Απριλίου 1991, όταν ο πατέρας μου μου τηλεφώνησε για να με καλέσει για πρώτη φορά στο διαμέρισμά του, στο Τσαπινέρο, η Μπογκοτά είχε πνιγεί σαν να 'χαν ξεχειλίσει τα φαράγγια των Ανατολικών Δόφων, και το νερό κατέβαινε ορμητικό, σαρώνοντας κλαδιά και χώμα, πλημμυρίζοντας τους υπονόμους και τα στενά, παρασέρνοντας μικρά αυτοκίνητα, ακόμα και σκοτώνοντας μιαν ανύποπτη οδηγό ταξί που βρέθηκε παγιδευμένη, υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες, κάτω απ' το όχημά της. Η μεγαλύτερη έκπληξη, πάντως, ήταν το ίδιο το τηλεφώνημα· κι εκείνη η μέρα φάνηκε από την αρχή ότι δεν προμήνυε τίποτα καλό, όχι μόνο επειδή ο πατέρας μου είχε πάψει προ πολλού να δέχεται επισκέψεις, αλλά και επειδή η εικόνα μιας πόλης κατακλυσμένης, με την κυκλοφορία παραλυμένη, τα φανάρια χαλασμένα, τα ασθενοφόρα όλα πιασμένα και τους σταθμούς πρώτων βοηθειών υποστελεχωμένους, θα αρκούσε, υπό φυσιολογικές συνθήκες, να τον πείσει ότι μια έξοδος για επίσκεψη ήταν πράξη αφροσύνης, ενώ εξίσου ριψοκίνδυνο ήταν και το να καλέσει κάποιον να τον επισκεφθεί. Η εικόνα μιας χαοτικής Μπογκοτά ενέτεινε το επει-

γον της πρόσκλησης, μου γέννησε την υποψία ότι η πρόσκληση δεν ήταν θέμα φιλοφροσύνης, και με οδήγησε σ' ένα πρόσκαιρο συμπέρασμα: θα μιλούσαμε για βιβλία· όχι, φυσικά, για οποιοδήποτε βιβλίο: θα μιλούσαμε για το μοναδικό βιβλίο που είχα εκδώσει ως τότε εγώ, ένα ρεπορτάζ με τίτλο τηλεοπτικού ντοκιμαντέρ (*Μια ζωή στην εξορία*) που αφηγούνταν ή είχε επιχειρήσει ν' αφηγηθεί τη ζωή της Σάρας Γκούτερμαν, κόρης εβραϊκής οικογένειας και φίλης μας από τότε που είχε πρωτοπατήσει το πόδι της στην Κολομβία, τη δεκαετία του 30. Όταν εκδόθηκε, το 1988, το βιβλίο απασχόλησε κάπως τη δημοσιότητα, αλλά όχι τόσο για το θέμα του ή τη συζητήσιμη ποιότητά του, όσο γιατί ο πατέρας μου, ένας καθηγητής ρητορικής που ανέκαθεν αντιπαθούσε κάθε μορφή δημοσιογραφίας, ένας εμβριθής αναγνώστης κλασικών έργων που περιφρονούσε κάθε είδους σχολιασμό της λογοτεχνίας στις εφημερίδες, είχε δημοσιεύσει στο "Magazín Domínical" μια κριτική που το κατακεραύνωνε μ' ένα ύφος το οποίο θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει ακόμα και οργίλο. Περιττό να πω ότι μετά απ' αυτό, όταν ο πατέρας μου ξεπούλησε το οικογενειακό σπίτι και νοίκιασε το καταφύγιό του του αμετανόητου ψευτο-εργένη, δε με παραξένεψε που τη μετακόμισή του την πληροφορήθηκα από ξένο στόμα, κι ας ήταν το στόμα της Σάρας Γκούτερμαν (δηλαδή, το λιγότερο ξένο στη ζωή μου) αυτό που είχε αναλάβει να μ' ενημερώσει σχετικά.

Έτσι, τι πιο φυσικό απ' το να σκεφτώ ότι ήθελε να μου μιλήσει γι' αυτό· ότι θα επανόρθωνε, με τρία χρόνια καθυστέρηση, εκείνη την ασήμαντη και ενδοοικογενειακή προδοσία που, παρ' όλα αυτά, δεν έπαυε να είναι επώδυνη. Όμως τα πράγματα εξελίχθηκαν τελείως διαφορετικά. Από την κίτρινη, επι-

βλητική πολυθρόνα του, ενώ άλλαζε κανάλι με τον μοναχικό αντίχειρα του ακρωτηριασμένου χεριού του, αυτός ο γερασμένος και φοβισμένος άντρας που μύριζε λερωμένα σεντόνια και που η αναπνοή του σφύριζε σαν χάρτινη σαίτα, με πληροφόρησε, με τον ίδιο τόνο που χρησιμοποιούσε όλη του τη ζωή για ν' αφηγηθεί ένα ανέκδοτο για τον Δημοσθένη ή τον Γαϊτάν, ότι τις τρεις τελευταίες εβδομάδες είχε επισκεφθεί τακτικά έναν γιατρό της κλινικής San Pedro Claver κι ότι μια εξέταση του εξηνταεπτάχρονου σώματός του είχε αποκαλύψει, κατά χρονολογική σειρά, ένα διαβήτη άνευ σημασίας, μια φραγμένη αρτηρία (η πρόσθια κατιούσα) και την ανάγκη άμεσης επέμβασης. Τώρα ήξερε πόσο κοντά είχε έρθει στο να μην υπάρχει πια, κι ήθελε να το μάθω κι εγώ. «Δεν έχεις κανέναν άλλο» μου είπε. «Δεν σου 'χει μείνει κανείς άλλος. Η μητέρα σου είναι θαμμένη εδώ και δεκαπέντε χρόνια. Θα μπορούσα να μη σε καλέσω, αλλά σε κάλεσα. Ξέρεις γιατί; Γιατί μετά από μένα μένεις ολόμοναχος. Γιατί αν ήσουν ακροβάτης, εγώ θα ήμουν το μοναδικό σου δίχτυ.» Εν πάση περιπτώσει, τώρα που έχει περάσει αρκετός καιρός από το θάνατο του πατέρα μου και που επιτέλους πήρα την απόφαση να οργανώσω το κεφάλι μου, το γραφείο μου, το αρχείο μου και τις σημειώσεις μου για τη σύνταξη αυτής της αναφοράς, θεώρησα εύλογο να ξεκινήσω ως εξής: να θυμηθώ τη μέρα που με είχε καλέσει, στη μέση του δριμύτερου χειμώνα της ενήλικης ζωής μου, όχι για να διακόψει την πρόοδο της αποξένωσής μας, αλλά για να αισθάνεται λιγότερο μόνος όταν θα του άνοιγαν το θώρακα μ' ένα ηλεκτρικό πριόνι και θα του έραβαν στην άρρωστη καρδιά μια φλέβα αποσπασμένη απ' το δεξί του πόδι.

*

Το όλο θέμα είχε ανακύψει μετά από ένα συνηθισμένο τσεκάπ. Ο γιατρός, ένας άνδρας με φωνή σοπράνο και παράστημα τζόκεϊ, είχε πει στον πατέρα μου ότι ένας ήπιος διαβήτης δεν ήταν καθόλου ασυνήθιστος, ούτε πολύ ανησυχητικός για έναν άνδρα της ηλικίας του: επρόκειτο απλώς για μια αναμενόμενη ανισορροπία, και δε χρειαζόταν ούτε ενέσεις ινσουλίνης ούτε κανενός είδους χάπια, παρά μόνο καθημερινή άσκηση και αυστηρή δίαιτα. Τότε, όμως, μετά από λίγες μέρες που ο πατέρας μου, φρονίμως ποιών, έβγαινε καθημερινά για τζόγκινγκ, άρχισε ο πόνος, μια ελαφρά ενόχληση στο στομάχι που έμοιαζε πιο πολύ με ένδειξη δυσπεψίας ή με γαργάλημα σαν να 'χε καταπιεί ένα λούτρινο ζωάκι. Ο γιατρός συνέστησε κι άλλες εξετάσεις, τόσο γενικές όσο και πιο ειδικές, μεταξύ των οποίων και τεστ κοπώσεως· ο πατέρας μου, φορώντας ένα σώβρακο φαρδύ σαν περισκελίδα, στην αρχή βάδισε και μετά τρόχασε πάνω στο συνθετικό χαλί, αυτό το ψυχρό χαλί που ανανεωνόταν αυτομάτως, επέστρεψε στο μικροσκοπικό καμαράκι για ν' αλλάξει (μέσα στο οποίο, όπως μου είπε, ένιωσε μια ακατάχρηστη επιθυμία να τεντώσει τα χέρια του, κι όταν συνειδητοποίησε ότι ο χώρος ήταν τόσο στενός ώστε μπορούσε ν' αγγίξει με τους ώμους τα αντίστοιχα τοιχώματα, έπαθε μια μικρή κρίση κλειστοφοβίας), και τη στιγμή που, έχοντας ξαναφορέσει το παντελόνι του, ετοιμαζόταν να κουμπώσει το πουκάμισό του, ελπίζοντας ότι είχε έρθει η ώρα να φύγει κι ότι θα χρειαζόταν απλώς να περιμένει να τον καλέσει μια γραμματέας για να πάρει τα αποτελέσματα του ηλεκτροκαρδιογραφήματος, ακούστηκε το χτύπημα του γιατρού στην πόρτα. Ζητούσε συγγνώμη, είπε, αλλά δεν του άρεσε καθόλου αυτό που είχε δει στα πρώτα αποτελέσματα: θα χρειαζόταν να γίνει αμέσως ένας καθετηρια-

σμός, για να επιβεβαιωθούν οι υποψίες. Κι αυτό έκανε. Και οι υποψίες του επιβεβαιώθηκαν: μια αρτηρία ήταν φραγμένη.

«Ενενήντα εννέα τοις εκατό» είπε ο πατέρας μου. «Θα πάθαινα το έμφραγμα μεθαύριο.»

«Γιατί δεν νοσηλεύτηκες επιτόπου;»

«Γιατί ο τύπος πρέπει να με είδε πολύ αγχωμένο. Προτίμησε να με στείλει σπίτι μου. Και μου 'δωσε πολύ σαφείς οδηγίες. Να μην κινηθώ όλο το Σαββατοκύριακο. Ν' αποφύγω κάθε είδους συγκινήσεις. Και, κυρίως, καθόλου σεξ. Ακόμα κι αυτό μου είπε, φαντάσου.»

«Κι εσύ τι του είπες;»

«Ότι γι' αυτό να μην ανησυχέι... πια. Σιγά μην του ιστορούσα τη ζωή μου!»

Βγαίνοντας απ' το ιατρείο για να πάρει ένα ταξί μέσα στον πανζουρλισμό της 26ης Οδού, ο πατέρας μου είχε ήδη αρχίσει να εξοικειώνεται με την ιδέα ότι ήταν άρρωστος. Θα νοσηλευόταν χωρίς ούτε ένα σύμπτωμα να επιβάλλει το επείγον της εισαγωγής του, χωρίς καμία άλλη ενόχληση πέρα απ' αυτόν τον πονάκο στον οισοφάγο, κι όλα αυτά κατά διαταγήν ενός προδοτικού καθετηριασμού. Τα υπεροπτικά τραυλίσματα του γιατρού εξακολουθούσαν να του τριβελίζουν τ' αφτιά: «Αν αργούσατε τρεις μέρες να με επισκεφθείτε, το πιθανότερο είναι ότι σε μία εβδομάδα θα σας κηδεύαμε». Ήταν Παρασκευή· η επέμβαση είχε προγραμματιστεί για την επόμενη Πέμπτη, στις έξι το πρωί. «Όλη νύχτα σκεφτόμουν ότι θα πέθαινα» μου είπε, «και τότε σου τηλεφώνησα. Αυτό με ξάφνιασε, τ' ομολογώ, αλλά πιο πολύ με ξάφνιασε το γεγονός ότι ήρθες.» Δεν αποκλείεται να υπερέβαλλε: ο πατέρας μου ήξερε πως κανείς δε θα 'ταν διαθεμιμένος ν' αντιμετωπίσει το θάνατό του με τόση σοβαρότητα.

τα όση ο ίδιος του ο γιος, οπότε σ' αυτό ακριβώς, στο θάνατό του, αφιερώσαμε το βράδυ της Κυριακής. Ετοιμάσα μια-δυο σαλάτες, εξακρίβωσα ότι υπήρχε χυμός και νερό στο ψυγείο, κι έπιασα να διαβάζω δίπλα του την τελευταία του φορολογική δήλωση. Είχε περισσότερα χρήματα απ' όσα χρειαζόταν· αυτό σημαίνει όχι ότι είχε πολλά, αλλά ότι χρειαζόταν λίγα. Τα μοναδικά του εισοδήματα ήταν η σύνταξη του από το Ανώτατο Δικαστήριο, ενώ το κεφάλαιό του, δηλαδή το αντίτιμο της πώλησης του σπιτιού όπου μεγάλωσα εγώ και άφησε την τελευταία της πνοή η μητέρα μου, είχε μετατραπεί σε τραπεζικά ομόλογα που οι τόκοι τους αρκούσαν για να πληρώνει το νοίκι του και το κόστος μιας ζωής από τις πιο ασκητικές που γνώρισα ποτέ μου· μιας ζωής, η οποία, αν δώσω βάση σ' όσα μου 'λεγε, δεν περιλάμβανε εστιατόρια ή συναυλίες ή άλλες, λίγο-πολύ δαπανηρές μορφές ψυχαγωγίας. Δε λέω πως, αν ο πατέρας μου είχε περάσει μια νύχτα με μια τροτέζα θα το 'χα πληροφορηθεί· όμως, όταν κάποιος συνάδελφός του επιχειρούσε να τον βγάλει από το σπίτι και να τον πάει σ' ένα εστιατόριο για να του γνωρίσει μια γυναίκα, ο πατέρας μου έλεγε ένα ξερό όχι, και μετά άφηνε το τηλέφωνο ανοιχτό όλο το βράδυ. «Έχω γνωρίσει όλους όσους έπρεπε να γνωρίσω σ' αυτή τη ζωή» μου έλεγε. «Δε χρειάζομαι κανέναν καινούργιο.» Μία απ' αυτές τις φορές, η πρόσκληση είχε έρθει από μια δικηγόρο πνευματικών δικαιωμάτων τόσο νέα που θα μπορούσε να 'ναι κόρη του, ένα απ' αυτά τα γκομενάκια με τα πολλά σωματικά προσόντα και τα λίγα διαβάσματα που, κάποια αναπόφευκτη στιγμή της ζωής τους, εκδηλώνουν την περιέργεια να μάθουν πώς είναι το σεξ με μεγαλύτερους άνδρες. «Κι αρνήθηκες;» τον είχα ρωτήσει τότε. «Φυσικά και αρνήθηκα. Της είπα πως είχα να πάω σε μια πολιτική συ-

γκέντρωση. “Τίνος κόμματος;” με ρώτησε εκείνη. “Του αυνανιστικού” της είπα εγώ. Και γύρισε ήσυχη ήσυχη στο σπίτι της και δε με ξαναενόχλησε. Δεν ξέρω αν βρήκε εγκαίρως κάποιο λεξικό, αλλά φαίνεται πως είχε αποφασίσει να μ’ αφήσει στην ησυχία μου, γιατί δεν με ξανακάλεσε ποτέ. Ποιος ξέρει, όμως, μπορεί και να μου υπέβαλε μήνυση. Σχεδόν διαβάζω τους τίτλους των εφημερίδων: Διεστραμμένος καθηγητής παρενοχλεί νεαρή γυναίκα με Βιβλικά πολυσύλλαβα.»

Του κράτησα συντροφιά μέχρι τις έξι ή τις επτά και γύρισα σπίτι μου. Όλη τη διαδρομή σκεφτόμουν αυτό που είχε μόλις συμβεί, τις περιέργες βόλτες του γιου για να γνωρίσει το σπίτι του πατέρα του. Δύο ήταν τα δωμάτια (το καθιστικό και ένα υπνοδωμάτιο) ή μήπως υπήρχε και κανένα στούντιο; Το μόνο που είδα ήταν μια βιβλιοθήκη με κρύσταλλο τρίπλεξ, πρόχειρα στημένη στον τοίχο προς την 49η Οδό, κοντά σ’ ένα παράθυρο που τα κάγκελά του άφηναν να μπαίνει ελάχιστο φως. Πού ήταν τα βιβλία του; Πού ήταν οι πλάκες και οι ασημένιοι δίσκοι με τις οποίες τον είχαν τιμήσει για την πολύχρονη σταδιοδρομία του; Πού εργαζόταν ο ίδιος, πού διάβαζε, πού άκουγε αυτόν το δίσκο (πρώτη μου φορά έβλεπα τον τίτλο του, *Οι αρχιτραγουδιστές της Νυρεμβέργης*) που το εξώφυλλό του ήταν πεταμένο πάνω στο τραπέζι της κουζίνας; Το διαμέρισμα έμοιαζε αραγμένο στη δεκαετία του 70: το καφεπορτοκαλί χαλί· η λευκή πολυθρόνα από φάιμπεργκλας στην οποία είχα θρονιαστεί ενώ ο πατέρας μου προσπαθούσε να θυμηθεί για να μου περιγράψει το χάρτη του καθετηριασμού (τις λεπτές λεωφόρους του, τα δευτερεύοντα δρομάκια του)· το τυφλό μπάνιο που φωτιζόταν μόνο με δύο ορθογώνια από διαφανές πλαστικό στο ταβάνι (το ένα απ’ αυτά ήταν σπασμένο, και μέσα από την τρύπα φαινότανταν

οι ύστατοι σπασμοί δύο σωλήνων νέον). Υπήρχαν κατάλοιπα αφρού από σαπούνι στον πράσινο νιπτήρα, η ντουςιέρα ήταν σκοτεινή και δε μοσχομύριζε, κι απ' την αλουμινένια μπάρα κρέμονταν δύο φρεσκοπλυμένα σλιπ. Τα 'χε πλύνει ο ίδιος; Ερχόταν κανείς να τον βοηθάει; Άνοιξα ντουλαπάκια που οι πόρτες τους έκλειναν με μαγνητάκι, και βρήκα παυσίπονα Meijoral, ένα κουτί με φακελάκια Alka-Seltzer κι ένα σκουριασμένο πιπέλο ξυρίσματος που είχε πολύ καιρό να χρησιμοποιηθεί. Υπήρχαν σταγόνες ούρα στο κάθισμα της τουαλέτας και στο πάτωμα: κίτρινες και δύσοσμες, ενδεικτικές ερεθισμένου προστάτη. Και πάνω στο καζανάκι, κάτω από ένα κουτί Kleenex, ένα αντίτυπο του βιβλίου μου. Αναρωτήθηκα, φυσικά, μήπως αυτό ήταν ένας τρόπος να μου υποδηλώσει ότι η γνώμη του δεν είχε αλλάξει όλα αυτά τα χρόνια. «Η δημοσιογραφία βοηθάει τη λειτουργία του εντέρου» τον φαντάστηκα να μου λέει. «Κανείς δε σ' το 'μαθε αυτό στο πανεπιστήμιο;»

Φτάνοντας στο σπίτι μου, έκανα διάφορα τηλεφωνήματα, αν και ήταν ήδη πολύ αργά για ν' ακυρωθεί η επέμβαση ή για ν' αξιοποιήσω δεύτερες γνώμες που, συν τοις άλλοις, διατυπώνονταν μέσα απ' το τηλέφωνο και χωρίς καμία υποστήριξη από γνωματεύσεις, εξετάσεις, ακτινογραφίες. Εν πάση περιπτώσει, δε με ανακούφισε και πολύ η συζήτηση με τον Χόρχε Μορ, έναν καρδιολόγο της Shaio που ήταν φίλος μου από τα φοιτητικά μας χρόνια. Όταν του τηλεφώνησα, ο Χόρχε επιβεβαίωσε ό,τι είχε πει ο γιατρός της San Pedro Claver: επιβεβαίωσε τη διάγνωση, την ανάγκη άμεσης επέμβασης, αλλά και την τύχη που το πρόβλημα είχε εντοπιστεί εγκαίρως, πριν η συμφορημένη καρδιά του πατέρα μου κάνει αυτό που λογάριάζε να κάνει και σταματήσει ξαφνικά και απροειδοποίητα. «Κοιμή-

σου ήσυχα, αδελφέ» μου είπε ο Χόρχε. «Αυτή είναι η πιο εύκολη εκδοχή μιας δύσκολης εγχείρησης. Δεν κερδίζεις τίποτα με το ν' ανησυχείς από τώρα ώς την Πέμπτη.» – «Μα τι μπορεί να πάει άσχημα;» επέμεινα. – «Τα πάντα μπορεί να πάνε άσχημα, Γκαμπριέλ, τα πάντα μπορεί να πάνε άσχημα σε οποιαδήποτε εγχείρηση στον κόσμο. Αυτή, όμως, πρέπει να γίνει οπωσδήποτε, κι είναι σχετικά απλή. Θέλεις να σ' την πω με λεπτομέρειες;» – «Όχι, βέβαια» του είπα. «Πώς σου 'ρθε αυτό;» Όμως, αν είχα δεχτεί την πρότασή του, θα 'μενα να μιλάω με τον Χόρχε ώς την ώρα του ύπνου. Θα 'χαμε μιλήσει για την επέμβαση και θα 'χα κοιμηθεί αργά, μετά από κάνα-δυο υπνωτικά. Αντί γι' αυτό, κατέληξα να πλαγιάσω γύρω στις δέκα, και λίγο πριν από τις τρεις τα ξημερώματα ανακάλυψα ότι ήμουν ακόμα ξύπνιος και πιο φοβισμένος απ' όσο είχα φανταστεί.

Σηκώθηκα από το κρεβάτι, έψαξα στην τσέπη του παντελονιού το πορτοφόλι μου κι άδειασα το περιεχόμενό του κάτω απ' το καπέλο του πορτατίφ. Δύο μήνες πριν κλείσω τα δεκαοκτώ, ο πατέρας μου μου είχε δώσει μια ορθογώνια καρτολίνα –μπλε σκούρα από τη μία πλευρά, λευκή από την άλλη– που του αναγνώριζε το δικαίωμα να ταφεί δίπλα στη μητέρα μου, στο Νεκροταφείο Χαρδίνες ντε Πας (το λογότυπό του ήταν με γράμματα σαν κρίνους), και μου 'χε ζητήσει να τη φυλάξω σε μέρος ασφαλές. Εκείνη τη στιγμή, όπως θα 'κανε κάθε άλλος έφηβος στη θέση μου, δε βρήκα καλύτερο μέρος να τη φυλάξω· κι εκεί είχε μείνει όλο αυτόν τον καιρό, στο πορτοφόλι μου, ανάμεσα στην πιστωτική και τη στρατιωτική κάρτα, με τη μακάβρια όψη της και τ' όνομα γραμμένο στη γραφομηχανή πάνω σ' ένα αυτοκόλλητο που είχε ήδη αρχίσει να φθαίρεται. «Κανείς δεν ξέρει» μου 'χε πει ο πατέρας μου όταν μου την έδινε. «Μια μέρα

μάς πέφτει μια βόμβα στο κεφάλι, και θέλω να ξέρεις τι θα με κάνεις.» Η εποχή των βομβιστικών και των τρομοκρατικών επιθέσεων, μια ολόκληρη δεκαετία όπου είχαμε πλήρη συναίσθηση ότι, αν επιστρέψαμε στο σπίτι μας αργά το βράδυ, παίζαμε τη ζωή μας κορόνα-γράμματα, ήταν πια μακριά· κι αν όντως μας έπεφτε μια βόμβα στο κεφάλι, η κατοχή αυτής της καρτολίνας δε θα με διαφώτιζε και πολύ ως προς τον τρόπο διαχείρισης ενός θανάτου. Τώρα σκεφτόμουν πως αυτή η κιτρινωμένη και φθαρμένη κάρτα έμοιαζε με τις μακέτες που κοσμούν τα καινούργια χαρτονομίσματα, και κανένας ξένος δε θα καταλάβαινε αυτό που ήταν στ' αλήθεια: ένας πλαστικοποιημένος τάφος. Κι έτσι, εκτιμώντας ότι μπορεί να είχε έρθει η ώρα να τη χρησιμοποιήσω, όχι από βόμβες ή επιθέσεις, αλλά απ' τις προβλέψιμες βλάβες μιας γέρικης καρδιάς, με πήρε ο ύπνος.

Μπήκε στο νοσοκομείο στις πέντε το απόγευμα της επομένης. Εκείνες τις πρώτες ώρες, φορώντας ήδη την πράσινη καμιζόλα του, ο πατέρας μου απάντησε στις ερωτήσεις του αναισθησιολόγου και υπέγραψε τα λευκά έντυπα της Κοινωνικής Ασφάλισης και τα τρίχρωμα της Ασφάλειας Ζωής (μια εθνική σημαία με ξεβαμμένα χρώματα), κι όλη την Τρίτη και την Τετάρτη τις πέρασε μιλώντας και μιλώντας, απαιτώντας εξασφαλίσεις, ζητώντας και δίνοντας πληροφορίες, καθισμένος πάνω στο ψηλό και όρθιο στρώμα του αλουμινένιου κρεβατιού και, βέβαια, υποβαθμισμένος στο ρόλο αυτού που γνωρίζει λιγότερα απ' ό,τι ο συνομιλητής του. Εκείνες τις τρεις νύχτες έμεινα μαζί του. Συνεχώς τον διαβεβαίωνα ότι όλα θα πήγαιναν καλά. Είδα το αιμάτωμα με το σχήμα της Γουαχίρας πάνω στο μηρό του και τον διαβεβαίωσα ότι όλα θα πήγαιναν καλά. Και το ξημέρωμα της Πέμπτης, αφού του ξύρισαν το στήθος και τα πό-

δια, τρεις άνδρες και μία γυναίκα τον πήγαν στο χειρουργείο του δευτέρου ορόφου, ξαπλωμένο και για πρώτη φορά σιωπηλό και αναίσχυντα γυμνό κάτω απ' την καμιζόλα του μιας χρήσεως. Τον συνόδεψα ως το σημείο όπου μια νοσοκόμα, η ίδια που είχε δει πάνω από μία φορά και χωρίς καμία σεμνοτυφία το κωματώδες πέος του ασθενούς, μου ζήτησε ν' αποχωρήσω και μου είπε, χτυπώντας μου ελαφρά τον ώμο μ' ένα χέρι ευωδιαστό κι αμμωνιακό, το ίδιο που έλεγα κι εγώ σ' αυτόν: «Μην ανησυχείτε, κύριε. Όλα θα πάνε καλά». Πρόσθεσε, όμως: «Αν θέλει ο Θεός».

Το όνομα του πατέρα μου μπορεί να το αναγνωρίσει οποιοσδήποτε, κι όχι μόνο γιατί είναι το ίδιο που υπογράφει αυτό το βιβλίο (μάλιστα: ο πατέρας μου ήταν ζωντανό παράδειγμα αυτού του όχι πολύ σπάνιου είδους ανθρώπου που επαίρεται τόσο πολύ για τα επιτεύγματα της ζωής του, ώστε δεν έχει κανέναν ενδοιασμό να βαπτίσει τον γιο του με το ίδιο του το όνομα), αλλά και γιατί ο Γκαμπριέλ Σαντόρο ήταν ο άνθρωπος που επί είκοσι χρόνια δίδαξε στο περίφημο Σεμινάριο Ρητορικής του Ανωτάτου Δικαστηρίου κι εκείνος που, το 1988, εκφώνησε τον πανηγυρικό του εορτασμού των 450 ετών από την ίδρυση της Μπογκοτά, αυτό το θρυλικό κείμενο που έμελλε να θεωρηθεί ισάξιο των καλύτερων δειγμάτων κολομβιανής ρητορικής, από τον Μπολίβαρ ως τον Γαϊτάν. «Γκαμπριέλ Σαντόρο, ο διάδοχος του Απελευθερωτή», ήταν ο τίτλος ενός κρατικού δημοσιογραφικού οργάνου που κανείς δε διαβάζει και κανείς δε γνωρίζει, αλλά που χάρισε στον πατέρα μου μία από τις πιο μεγάλες ικανοποιήσεις της πρόσφατης ζωής του. Και όχι αδικώς, βέβαια, γιατί από τον Γαϊτάν τα είχε μάθει όλα: είχε παρευρεθεί σε όλες

τις διαλέξεις του κι είχε αντιγράψει τις μεθόδους του. Ας πούμε, πριν καλά καλά κλείσει τα είκοσι, είχε αρχίσει να φοράει τους κορσέδες της γιαγιάς μου, για ν' αποκτήσει το παράστημα που είχε ο Γαϊτάν όταν μιλούσε σε ανοιχτούς χώρους. «Ο κορσές πιέζει το διάφραγμα», εξηγούσε ο πατέρας μου στο σεμινάριό του, «και η φωνή βγαίνει πιο δυνατή και πιο βαριά και πιο ανθεκτική. Μπορεί κάποιος να καθόταν διακόσια μέτρα μακριά από το βήμα και ν' άκουγε τέλεια τον Γαϊτάν που μιλούσε χωρίς μικρόφωνο.» Η εξήγηση συνοδευόταν και με παντομίμα, γιατί ο πατέρας μου ήταν εξαιρετικός μίμος (όμως εκεί που ο Γαϊτάν ύψωνε τον δείκτη του δεξιού του χεριού, δείχνοντας τον ουρανό, ο πατέρας μου ύψωνε το γυαλιστερό του κολόβωμα). «Λαέ: για την ηθική αναστήλωση της Δημοκρατίας! Λαέ: για τη νίκη σου! Λαέ: για τη συντριβή της ολιγαρχίας!» Παύση· αγαπημένη ρητορική ερώτηση του πατέρα μου: «Ποιος μπορεί να μου πει γιατί μας συγκινούν αυτές οι φράσεις και πού οφείλεται η αποτελεσματικότητά τους;». Ένας απρόσεκτος ακροατής: «Μας συγκινούν με τις ιδέες που-». Ο πατέρας μου: «Καμία σχέση. Οι ιδέες δεν έχουν σημασία, ιδέες μπορεί να 'χει οποιοδήποτε ζών, αφήστε που αυτά δεν είναι ιδέες· είναι συνθήματα. Όχι· μας συγκινούν και μας πείθουν με την επανάληψη της ίδιας λέξης στην αρχή, κάτι που εσείς, από τώρα και στο εξής, θα μου κάνετε τη χάρη να το λέτε επαναφορά. Κι έτσι και ξανακούσω τίποτα για ιδέες, θα σας στείλω στο απόσπασμα.»

Εγώ πήγαινα σ' αυτά τα μαθήματα μόνο και μόνο για να τον απολαύσω πώς ενσάρκωνε τον Γαϊτάν ή όποιον άλλον (άλλα λίγο-πολύ τακτικά πρότυπα ήταν ο Ρόχας Πινίγια και ο Γίερας Ρεστρέπο), κι όπως είναι φυσικό, συνήθισα να τον κοιτάζω, να κοιτάζω την κατατομή του του απόμαχου πυγμάχου, τα

χοντρά του κόκαλα –το σαγόνι και τα ζυγωματικά, την επιβλητική γεωμετρία της ωμοπλάτης– που πάνω τους τα ρούχα του εφάρμοζαν τέλεια, τα πολύ παχιά φρύδια του που του κατέβαιναν στα μάτια και καμιά φορά φαίνονταν να φράζουν τα βλέφαρά του σαν σκισμένες αυλαίες, και τα χέρια: πάντα, και πάνω απ’ όλα, τα χέρια. Το αριστερό ήταν τόσο παχύ και τα δάχτυλα τόσο μακριά, ώστε μπορούσαν να πιάσουν και να σηκώσουν μια μπάλα ποδοσφαίρου· το δεξί ήταν ένα ζαρωμένο κούτσουρο απ’ το οποίο δεν είχε απομείνει παρά μόνο ο ορθωμένος αντίχειρας. Ο πατέρας μου ήταν γύρω στα δώδεκα και βρισκόταν μόνος στο σπίτι των παππούδων του, στην Τούνχα, όταν τρεις άνδρες με ματσέτες και γυρισμένα μπατζάκια μπήκαν από ένα παράθυρο της κουζίνας, βρομοκοπώντας τσίπουρο και βρεγμένο πόντισο, και βρίζοντας το Φιλελεύθερο Κόμμα, αλλά δε βρήκαν τον παππού μου, που ήταν υποψήφιος κυβερνήτης της Μπογιακά και έμελλε λίγους μήνες αργότερα να χαθεί σε μια ενέδρα στο Σογαμόσο, αλλά τον γιο του, ένα παιδί που ήταν ακόμα με τις πιτζάμες κι ας ήταν περασμένες εννιά. Ένας απ’ τους άνδρες τον κυνήγησε, τον είδε να σκοντάφτει σ’ ένα βουναλάκι χώμα και να μπερδεύονται τα πόδια του στο ψηλό χορτάρι του γειτονικού βοσκότοπου, κι αφού του ‘δωσε μια με τη ματσέτα, τον πήρε για πεθαμένο. Όμως ο πατέρας μου είχε σηκώσει ένα χέρι για να προστατευτεί, και η σκουριασμένη λάμα τού έκοψε τέσσερα δάχτυλα. Η Μαρία Ρόσα, η μαγειρίσσα του σπιτιού, ανησύχησε που δεν τον είχε δει να ‘ρχεται για το κολατσιό του, και κατάφερε να τον βρει μια-δυο ώρες μετά τη μαχαιριά, εγκαίρως, πάντως, ώστε να μην πεθάνει απ’ την αιμορραγία. Αυτό το τελευταίο δεν το θυμόταν ο πατέρας μου, αλλά του το αφηγήθηκαν μετά, όπως του αφηγήθηκαν και

τους πυρετούς του και τα παραληρήματά του όπου μπλέκονταν περιέργως οι άνθρωποι με τις ματσέτες και οι κουρσάροι τού Σαλγκάρι. Χρειάστηκε να μάθει απ' την αρχή να γράφει, αυτή τη φορά με το αριστερό, αλλά δεν απέκτησε ποτέ την πρέπουσα δεξιότητα, κι εγώ πολλές φορές σκεφτόμουν, χωρίς να του το πω ποτέ, ότι αυτός ο αλλοπρόσαλλος και παραμορφωμένος γραφικός του χαρακτήρας, αυτά τα κεφαλαία του σαν μικρού παιδιού που ηγούνταν μικροσκοπικών ταγμάτων παρασίτων, ήταν ο μοναδικός λόγος για τον οποίο δεν έγραψε ούτε ένα βιβλίο στη ζωή του ένας άνθρωπος που είχε περάσει όλη του τη ζωή ανάμεσα στα βιβλία των άλλων. Υλικό του ήταν οι προφορικές και αναγνωσμένες λέξεις, αλλά ποτέ οι γραμμένες απ' το χέρι του. Με πολλή δυσκολία χειριζόταν το στυλό κι ήταν ανήμπορος να πληκτρολογήσει: το γράψιμο ήταν μια υπόμνηση της αναπηρίας του, του ελαττώματός του, της ντροπής του. Κι όταν τον έβλεπα να εξευτελίζει τους λιγότερο προικισμένους σπουδαστές του και να τους μαστιγώνει με τους βίαιους σαρκασμούς του, δεν μπορούσα παρά να σκέφτομαι: εκδικείσαι. Αυτή είναι η εκδίκησή σου.

Ωστόσο, τίποτα απ' όλα αυτά δε φαινόταν να έχει την παραμικρή επίπτωση στον πραγματικό κόσμο, όπου η επιτυχία τού πατέρα μου ήταν ακατάσχετη σαν συκοφαντία. Το σεμινάριο άρχισαν να το παρακολουθούν διακεκριμένοι ποινικολόγοι και δικηγόροι πολυεθνικών, μεταπτυχιακοί σπουδαστές και συνταξιούχοι δικαστικοί, και υπήρξε μια στιγμή όπου αυτός ο ηλικιωμένος καθηγητής άχρηστων γνώσεων και περιττών τεχνικών χρειάστηκε να φτιάξει ένα ειδικό ράφι, στιλ αποικιακού κιτς, όπου συσσωρεύτηκαν, πίσω από κάτι χοντροκομμένα κολονάκια, ασημένιες πλάκες και διπλώματα από χαρτί με υδατόση-

μο, μιτασιόν περγαμηνές, αλλά και τρόπαια από πεπιεσμένο χαρτί με νόστιμους πολύχρωμους θυρεούς από αλουμίνιο: ΤΩ ΓΚΑΜΠΡΙΕΛ ΣΑΝΤΟΡΟ, ΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΝ ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΑΕΤΟΥΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ ΤΟΥ... ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΕΙ ΟΤΙ Ο ΔΟΚΤΩΡ ΓΚΑΜΠΡΙΕΛ ΣΑΝΤΟΡΟ, ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΤΟΥ... Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΤΗΣ ΜΠΟΓΚΟΤΑ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ ΔΟΚΤΟΡΟΣ ΓΚΑΜΠΡΙΕΛ ΣΑΝΤΟΡΟ... Εκεί, σ' αυτό που θύμιζε άσυλο ιερών αγελάδων, περνούσε τις μέρες του η ιερή αγελάδα που ήταν ο πατέρας μου. Ναι· αυτή ήταν η φήμη του: ο πατέρας μου το έμαθε όταν τον κάλεσαν στο Δημαρχείο για να δώσει μια διάλεξη· δηλαδή, ν' αραδιάσει κοινοτοπίες μπροστά σε βαριεστημένους πολιτικούς. Ο λόγος αυτού του μειλίχιου καθηγητή, πρέπει να σκέφτηκαν, θα εμπλούτιζε τα στεγνά πρακτικά της εκδήλωσης. Ο πατέρας μου δεν τους έκανε τη χάρη.

Δε μίλησε για το 1538. Δε μίλησε για τον επιφανή ιδρυτή μας, δον Γκονθάλο Χιμένεθ ντε Κεσάδα, που το άγαλμά του, σκεπασμένο από κουτσουλιές περιστεριών, το 'βλεπε όποτε πήγαινε να πιει ένα *καραχίγιο* στο *Café Pasaje*. Δε μίλησε για τα δώδεκα σπιτάκια ούτε για το Τσόρο ντε Κεβέδο, το σημείο απ' το οποίο είχε αρχίσει να χτίζεται η πόλη και που ο πατέρας μου, όπως έλεγε, δεν μπορούσε να το μνημονεύσει χωρίς να του 'ρθει στο μυαλό η εικόνα ενός ποιητή που κατουράει.⁴ Κόντρα στην εορταστική παράδοση της Κολομβίας, μιας χώρας που ανέκαθεν της άρεσε να εορτάζει τα πάντα, ο πατέρας μου δεν έβγαλε ένα λόγο-πολιτικοποιημένη εκδοχή των σχολικών βιβλίων. Δεν τήρησε τη συμφωνία και πρόδωσε τις ελπίδες διακοσίων περίπου φιλήσυχων πολιτικών που δε λαχταρούσαν παρά να ξεφύγουν για λίγο από τη φοβερή αδράνεια της αισιοδοξίας, και μετά να μείνουν ελεύθεροι για να περάσουν με την οικογένε-

νειά τους τη γιορτή της 7ης Αυγούστου. Φυσικά, ήμουν κι εγώ εκεί. Άκουσα τα λόγια που εκφωνήθηκαν μπροστά σε ασήμαντα μικρόφωνα· είδα τα πρόσωπα των ακροατών και πρόσεξα τη στιγμή που κάποια σταμάτησαν να κοιτάζουν τον ομιλητή και κοιτάχτηκαν μεταξύ τους: τα ατάραχα φρύδια, τους στους αυχένες, τα σφιγμένα δάχτυλα που έλυναν τη γραβάτα. Μετά, όλοι σχολίαζαν το θάρρος του πατέρα μου να ξεστομίσει αυτά τα λόγια, τη βαθιά μεταμέλεια και την τολμηρή ειλικρίνεια που ενυπήρχε σε κάθε φράση του (τίποτα απ' αυτά, είμαι σίγουρος, δεν ίσχυε ως προς τον πατέρα μου, ο οποίος το μόνο που ήθελε ήταν να ξεσκονίσει τα όπλα του και να εξαπολύσει τους καλύτερους μύδρους του μπροστά σ' ένα εκλεκτό ακροατήριο), αλλά κανείς τους, ασφαλώς, δεν μπόρεσε ν' αναγνωρίσει την αξία αυτού του σπάνιου δείγματος ρητορικής: ένα γενναίο προοίμιο, γιατί δεν καταδέχτηκε να προκαλέσει τη συμπάθεια του ακροατηρίου («Δεν είμαι εδώ για να εορτάσω τίποτα»), έναν κορμό βασισμένο στη σύγκρουση («Αυτή η πόλη έχει προδοθεί. Την προδώσατε όλοι εσείς επί μισή περίπου χιλιετία»), μια κομψή κατακλείδα που άρχιζε με το πιο γοητευτικό στερεότυπο της κλασικής ρητορικής («Κάποτε μπορούσες να μιλήσεις γι' αυτή την πόλη»). Και μετά, αυτή η τελευταία παράγραφος, που αργότερα θ' αναπαραγόταν σε διάφορα επίσημα έγγραφα και θα επαναλαμβανόταν σε όλες τις εφημερίδες όπως επαναλαμβάνονται το *Εγώ θα πάω ήσυχος στον τάφο μου*⁵ και το *Συνταγματάραχα, σώστε εσείς την πατρίδα*:⁶

Κάπου στον Πλάτωνα διαβάζουμε: «Τα δέντρα και οι αγροί δεν μου διδάσκουν τίποτα, όμως οι κάτοικοι μιας πόλης, ναι».⁷ Συμπολίτες, σας προτείνω να μάθουμε τη δική μας. Συμπολίτες, σας προτείνω

να ξεκινήσουμε την πολιτική και ηθική ανοικοδόμηση της Μπογκοτά. Κι αυτή την ανάσταση θα την επιτύχουμε με την εργατικότητα μας, την επιμονή μας, τη θέλησή μας. Σήμερα, τετρακοσίων πενήντα ετών, η Μπογκοτά είναι μια πόλη νεαρή, μια πόλη στην ανάπτυξη της. Αν το ξεχάσουμε αυτό, συμπολίτες, αν αφήσουμε να το ξεχάσουμε, είναι σαν να υπονομεύουμε την ίδια μας την επιβίωση. Μη ξεχάστε, συμπολίτες, μη ξεχάστε.

Ο πατέρας μου μίλησε για ανοικοδόμηση, για ηθική και για καρτερία, και το 'κανε αυτό ανερευθρίαστα, γιατί δεν είχε δώσει τόση βαρύτητα στο περιεχόμενο των λεγομένων του όση στο ρητορικό σχήμα που είχε χρησιμοποιήσει για να τα πει. Αργότερα θα σχολίαζε: «Η τελευταία φράση είναι βλακεία, αλλά το δωδεκάσύλλαβο είναι ωραίο, ε; Και ταίριαξε μια χαρά».

Ολόκληρος ο λόγος κράτησε δεκαέξι λεπτά και είκοσι δευτερόλεπτα (σύμφωνα με το χρονόμετρό μου και χωρίς να υπολογίσουμε τα συγκινημένα χειροκροτήματα), ένα ελάχιστο τμήμα εκείνου του Σαββάτου, 6 Αυγούστου 1988, ημέρα κατά την οποία έκλειναν τετρακόσια πενήντα χρόνια από την ίδρυση της Μπογκοτά, εκατόν εξήντα εννέα χρόνια παρά μία μέρα από την ανεξαρτησία της Κολομβίας, δώδεκα χρόνια, επτά μήνες και είκοσι μία μέρες από το θάνατο της μητέρας μου, κι εγώ, που έκλεινα είκοσι επτά χρόνια, επτά μήνες και τέσσερις μέρες, ένιωσα ξαφνικά να με βαραίνει η βεβαιότητα της ατροφίας, κι όλα ήταν σαν να μου 'δειχναν ότι εκεί όπου ήμαστε ο πατέρας μου κι εγώ, καθέννας τη ζωή του διαφεντεύοντας χρηστά, δεν μπορούσε να μας συμβεί τίποτα, γιατί η συνωμοσία των πραγμάτων (αυτό που αποκαλούμε τύχη) ήταν υπέρ μας, κι από κει και πέρα μάς περίμεναν σωρός τα επιτεύγματα, σει-

ρές ολόκληρες μ' εκείνα τα βαρύγδουπα κεφαλαία: το Καμάρι των Φίλων, η Ζήλια των Εχθρών, το Εκπληρωμένο Χρέος. Δε χρειάζεται να το πω, αλλά θα το πω: ούτε μία απ' αυτές τις προβλέψεις δε βγήκε αληθινή. Εξέδωσα ένα βιβλίο, ένα αθώο βιβλίο, κι όλα άλλαξαν.

Δεν ξέρω πότε ακριβώς θεώρησα ότι ήταν καλή ιδέα να γράψω ένα βιβλίο για την εμπειρία της Σάρας Γκούτερμαν, ούτε αν αυτή η επιφοίτηση υπονοούσε ότι το θεάρεστο λειτουργήμα του χρονικογράφου ήταν προορισμένο για μένα, ή εγώ γι' αυτό. (Δεν είμαι και πολύ σίγουρος. Υπήρξα ένας ακόμα θεράπων αυτού του λειτουργήματος, που διόλου θεάρεστο δεν είναι· υπήρξα μια ανεκπλήρωτη υπόσχεση, αυτός ο διακριτικός ευφημισμός.) Στην αρχή, όταν ξεκίνησα να ερευνώ τη ζωή της, συνειδητοποίησα ότι την ήξερα πολύ λίγο, αλλά και, ταυτόχρονα, ότι αυτά που ήξερα υπερέβαιναν το προβλέψιμο ή το φυσιολογικό, αφού η Σάρα σύχναζε στην τραπεζαρία του σπιτιού μου από τότε που μπορούσα να θυμηθώ, και τα ανέκδοτα της κουβέντας της, που ήταν πάντα γενναιόδωρη, μου 'χαν μείνει στο μυαλό. Ός τη στιγμή που ανέλαβα αυτό το έργο, δεν είχα ξανακούσει ποτέ να γίνεται λόγος για το Έμεριχ, το γερμανικό χωριό όπου είχε γεννηθεί η Σάρα. Η χρονιά της γέννησής της (1924) μου φαινόταν σχεδόν εξίσου εξωφρενική με αυτήν της άφιξής της στην Κολομβία (1938)· το γεγονός ότι ο σύζυγός της ήταν Κολομβιανός, ότι τα παιδιά της ήταν Κολομβιανά, ότι τα εγγόνια της ήταν Κολομβιανά κι ότι είχε ζήσει στην Κολομβία τα τελευταία πενήντα χρόνια της ζωής της, με βοήθησαν να συντάξω μια βιβλιογραφική καρτέλα και να αισθανθώ την αναπόφευκτη σωματικότητα των χρονολογιών –πολλά πράγ-

ματα μπορείς να πεις για ένα πρόσωπο, αλλά μόνο όταν ξεθάψεις χρονολογίες και τόπους αυτό το πρόσωπο αρχίζει να υπάρχει-, αλλά τίποτα παραπάνω. Με χρονολογίες, τόπους και άλλες πληροφορίες γέμισαν κάμποσες συνεντεύξεις, που το πιο αλησμόνητο χαρακτηριστικό τους ήταν η ευκολία με την οποία μου 'χε μιλήσει η Σάρα, χωρίς παραβολές, χωρίς περιστροφές, σαν να περίμενε όλη της τη ζωή για ν' αφηγηθεί αυτά τα πράγματα. Εγώ ρωτούσα· εκείνη, αντί ν' απαντήσει, εξομολογούνταν· οι ερωταποκρίσεις κατέληξαν να μοιάζουν πιο πολύ με δικαστική ανάκριση. *Ονομαζόταν Σάρα Γκούτερμαν; Είχε γεννηθεί το 24 κι είχε έρθει στην Κολομβία το 38;*

Ακριβώς.

Τι θυμόταν από τις τελευταίες της μέρες στο Έμεριχ;

Κατ' αρχάς, ευημερία. Χάρη σ' ένα εργοστάσιο παραγωγής υαλόχαρτου, η οικογένειά της ζούσε, θα μπορούσε να πει κανείς, «με ανέσεις». Η Σάρα θ' αργούσε πάνω από τριάντα χρόνια να καταλάβει πόσο άνετη ήταν η ζωή που τους παρείχε εκείνο το εργοστάσιο. Θα θυμόταν και μια ξέγνοιαστη παιδική ηλικία. Κι αργότερα, ίσως μετά το πρώτο μπιϊκοτάζ που επιβλήθηκε στο εργοστάσιο (η Σάρα δεν είχε κλείσει ακόμα τα δέκα, αλλά της έκανε βαθιά εντύπωση όταν ξύπνησε μια μέρα να πάει σχολείο και είδε τον πατέρα της στο σπίτι), την εμφάνιση του φόβου και κάποια ψυχική αναταραχή από το πρωτόγνωρο του συναισθήματος.

Πώς ήταν η φυγή από τη Γερμανία;

Μια νύχτα του Οκτωβρίου του 1937, η τηλεφωνήτρια του χωριού κάλεσε τους γονείς μου και τους ειδοποίησε ότι την επομένη επρόκειτο να τους συλλάβουν. Απ' ό,τι φαίνεται, το είχε πληροφορηθεί μεταφέροντας μιαν άλλη κλήση, όπως είχε συμβεί

και με τη μοιχεία της κυρίας Μάιερ (η Σάρα δε θυμόταν το μικρό όνομα της μοιχαλίδας). Η οικογένεια έφυγε την ίδια νύχτα, μέσα απ' τον περίφημο πράσινο δρόμο της Ολλανδίας, ώσπου έφτασε σ' ένα καταφύγιο στη μέση του κάμπου. Εκεί έμειναν κρυμμένοι πολλές εβδομάδες. Μόνο η Σάρα βγήκε απ' την κρυψώνα, για να κάνει την αντίστροφη διαδρομή μέχρι το Χάγκεν όπου ζούσαν οι παππούδες της, και να τους πει τι είχε συμβεί (η οικογένεια θεώρησε ότι ένα δεκατριάχρονο κοριτσάκι είχε περισσότερες πιθανότητες να ταξιδέψει ακινδύνως). Από το τρένο με το οποίο είχε ταξιδέψει, την ταχεία εκείνης της εποχής, θυμόταν μια συγκεκριμένη λεπτομέρεια: ήπια κονσομέ, που εκείνη την εποχή ήταν σχετικά άγνωστο, και την εντυπωσίασε η διαδικασία της ρίψης του μικρού κύβου σε βραστό νερό. Την έβαλαν σ' ένα κουπέ όπου όλοι κάπνιζαν, κι ένας μαύρος κάθισε δίπλα της και της είπε ότι εκείνος μπορεί να μην κάπνιζε αλλά πάντα καθόταν εκεί όπου έβλεπε καπνό, γιατί οι καπνιστές συζητούν καλύτερα, ενώ αυτοί που δεν καπνίζουν δεν τους αρέσει να μιλάνε όλη τη διαδρομή.

Δεν ήταν επικίνδυνη η επιστροφή στη Γερμανία;

Πολύ. Ωστόσο, λίγο πριν φτάσει, αντιλήφθηκε ότι ένας νεαρός καμιά εικοσαριά χρονών είχε μπει στο διπλανό κουπέ και την ακολουθούσε κάθε φορά που εκείνη πήγαινε στο εστιατόριο για να πιει κονσομέ. Φοβήθηκε, όπως είναι φυσικό, μήπως ο νεαρός ήταν της Γκεστάπο, γιατί αυτός ήταν ο μεγαλύτερος φόβος εκείνη την εποχή, και φτάνοντας στο σταθμό του Χάγκεν κατέβηκε απ' το τρένο, πέρασε μπροστά απ' τον θείο της που την περίμενε, κι αντί να τον χαιρετήσει, τον ρώτησε πού ήταν οι τουαλέτες. Εκείνος, ευτυχώς, κατάλαβε τι συνέβαινε, μπήκε στο παιχνίδι, συνόδεψε την κοπελίτσα στο βάθος του σταθ-

μού και μπήκε μαζί της στην τουαλέτα, παρά τις διαμαρτυρίες των άλλων γυναικών. Εκεί μέσα, η Σάρα είπε στον θείο της ότι η οικογένεια ήταν ασφαλής κι ότι ο πατέρας της το 'χε πάρει απόφαση να φύγουν απ' τη Γερμανία. Ήταν η πρώτη φορά που έθιγε το θέμα της φυγής. Ο θείος της, ενώ άκουγε τα μαντάτα, έξυνε με το χέρι μίαν αφίσα που κάποιος ταξιδιώτης, μάλλον με υπέρβαρους αποσκευές, είχε κολλήσει εκεί: Münchener Fasching. 300 Künstlerfeste.⁸ Η Σάρα ρώτησε τον θείο της αν υπήρχε τρένο απευθείας Χάγκεν-Μόναχο ή αν θα 'πρεπε ν' αλλάξει στη διαδρομή, αλλά ο θείος της δεν είπε τίποτα.

Γιατί Κολομβία;

Από μίαν αγγελία. Πριν από μήνες, ο πατέρας της Σάρας είχε δει σε μια εφημερίδα την αγγελία πώλησης ενός τυροκομείου στη Δουιτάμα (άγνωστη πόλη) της Κολομβίας (πρωτόγονη χώρα). Εκμεταλλευόμενος τις δυνατότητες που τότε υπήρχαν, δηλαδή ότι δεν το απαγόρευε κανένας νόμος, αποφάσισε να ταξιδέψει για να δει το εργοστάσιο, και επέστρεψε στη Γερμανία λέγοντας πως αυτή η επιχείρηση ήταν σχεδόν αδιανόητη, πως το εργοστάσιο ήταν πρωτόγονο, πως μόνο τρία κορίτσια εργαζόνταν εκεί και πως χωρίς αμφιβολία έπρεπε να ζυγίσει πολύ τα πράγματα πριν επιχειρήσει το ταξίδι. Κι όταν οι συνθήκες έγιναν πιεστικές, τα πράγματα ζυγίστηκαν. Και τον Ιανουάριο του 1938, η Σάρα και η γιαγιά της έφτασαν ατμοπλοϊκώς στην Μπαρτανκίγια, όπου, περιμένοντας την υπόλοιπη οικογένεια, μάθαιναν τα νέα για τις διώξεις, τις συλλήψεις φίλων και γνωστών, όλα αυτά από τα οποία είχαν γλιτώσει και (αυτό ήταν ακόμα πιο εκπληκτικό) θα εξακολουθούσαν να γλιτώνουν στην εξορία. Δύο εβδομάδες αργότερα, πέταξαν από την Μπαρτανκίγια ως το αεροδρόμιο του Τέτσο (σ' ένα δικινητή-

ριο Boeing της SCADTA, όπως την πληροφόρησαν αργότερα, όταν, στα δεκαέξι-δεκαεπτά της, άρχισε να ρωτάει για ν' αναπλάσει τις μέρες της άφιξής της στην Κολομβία), και μετά, από το Σταθμό της Σαβάνας, πήραν το τρένο το οποίο τους πήγε σ' αυτό που εκείνη την εποχή δεν ήταν παρά το χωριό των τυριών.

Τι θυμόταν από το ταξίδι της με το κολομβιανό τρένο;

Η θεία της, Ρότεμ, μια γριά που, κατά τη Σάρα, η σχετική φαλάκρα της αποδυνάμωνε την αυταρχικότητά της, γκρίνιαζε όλο το ταξίδι. Η καημένη η γριά δεν κατάλαβε ποτέ πως η πρώτη θέση, σ' εκείνο το τρένο, ήταν στο πίσω μέρος· δεν κατάλαβε ποτέ γιατί η μικρή, ταξιδεύοντας διά ξηράς στην καινούργια χώρα, είχε χάσει τη μύτη της σ' ένα λεύκωμα σύγχρονης τέχνης, ένα τετράδιο με διαφανή φύλλα που ανήκε στον εξάδελφό της και είχε μπει κατά λάθος στις αποσκευές της, αντί να σχολιάζει τα βουνά και τις φυτείες και το χρώμα των ποταμών. Η μικρή κοίταζε τις ρεπροντιξιόν και δεν ήξερε πως σε κάποιες περιπτώσεις (όπως αυτή του Σαγκάλ, παραδείγματος χάριν), τα πρωτότυπα δεν υπήρχαν πια, γιατί είχαν καεί.

Ποιες ήταν οι πρώτες εντυπώσεις της φτάνοντας στη Δουιτάμα;

Της άρεσαν διάφορα πράγματα: η λάσπη που μαζεύοταν στην πόρτα του σπιτιού, το όνομα του εργοστασίου (Corcega, ένα όνομα με γαλλική γεύση, που της έφερνε και στο νου τις μαγείες μιας θάλασσας τόσο κοντινής στη γενέτειρά της, τη Μεσόγειο που την είχε δει μόνο σε αφίσες), η μπογιά με την οποία έπρεπε να πασπαλίσεις το τυρί γκούντα για να το ξεχωρίζεις, τα μικρά καψόνια που της έκαναν οι συμμαθήτριές της στο σχολείο τους πρώτους μήνες, και το γεγονός ότι οι καλόγριες του Τάγματος των Εισοδίων της Θεοτόκου που δεν έδειχναν να καταλαβαίνουν την ξεροκέφαλη άγνοια της μικρούλας, την ξεφορ-

τώθηκαν μιλώντας της για το Θάνατο και την Ανάσταση, για τη Μεγάλη Παρασκευή και τη Γέννηση του Κυρίου Ημών, αλλά και έμειναν εμβρόντητες και σκανδαλισμένες όταν βρήκαν τη Σάρα ν' αναπτύσσει στις κόρες του δικηγόρου Μπαρέτο, παλιού φίλου του προέδρου Ολάγια Ερέρα, το θέμα της περιτομής.

Μ' αυτή τη μαγιά έγραψα δυο-τρεις σελίδες, στα τέλη του 1987, και με έκπληξη μου βρήκα ανάμεσα σε κάτι παλιά χαρτιά τη βιβλιογραφική καρτέλα στην οποία, χρόνια πριν, είχα σημειώσει ένα ταχύρρυθμο μάθημα γραφής που μου 'δωσε ο πατέρας μου όταν πήρε είδηση ότι είχα αρχίσει να γράφω τη διπλωματική μου. «Πρώτον: Ό,τι ακούγεται καλά, κάνει και για γράψιμο. Δεύτερον: Σε περίπτωση αμφιβολίας, επιστροφή στο πρώτο σημείο.» Όπως είχε γίνει και με την περίπτωση της διατριβής μου, αυτή η κάρτα, κολλημένη στον τοίχο μπροστά στο γραφείο μου, λειτουργούσε σαν ξόρκι, σαν βουντού κατά του φόβου. Σ' αυτές τις σελίδες υπήρχε ένα ελάχιστο απόσπασμα της ζωής που μου 'χαν αφηγηθεί· υπήρχε, για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο οι στρατιώτες είχαν φυλακίσει τον πατέρα τής Σάρας, Πέτερ Γκούτερμαν· υπήρχαν οι στρατιώτες που είχαν σπάσει στον τοίχο ένα γύψινο μπούστο κι είχαν ξεκοιλιάσει με το μαχαίρι τους τις πέτσινες πολυθρόνες, άδικα όμως, γιατί τα έγγραφα που έψαχναν δεν ήταν πουθενά στο σπίτι αλλά διπλωμένα κάτω απ' τον κορσέ της μητέρας, κι οκτώ μέρες αργότερα, όταν ο Πέτερ Γκούτερμαν αφέθηκε ελεύθερος χωρίς να του επιστραφεί το διαβατήριο, χρησιμοποίησαν αυτά τα έγγραφα για να περάσουν τα σύνορα και να επιβιβαστούν, μαζί με το αυτοκίνητο, στο Εϊμόουντεν, ένα λιμάνι λίγα λεπτά έξω απ' το Άμστερνταμ. Όμως, το πιο σημαντικό σ' αυτές τις σελί-

δες ήταν κάτι άλλο: εκεί μέσα υπήρχαν τα τεκμήρια όλων αυτών που μπορούσαν να εξιστορηθούν, η μαρτυρία για το πώς μπορεί να ήμουν εγώ όταν τα εξιστορούσα, και η προσδοκία μιας περιέργης ικανοποίησης: της ικανοποίησης να δώσω μορφή στη ζωή των άλλων, να κλέψω περιστατικά της που είναι πάντα άτακτα και συγκεχυμένα, και να τα αναδιατάξω στο χαρτί· να δικαιώσω, με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εντιμότητα, την περιέργεια την οποία ανέκαθεν ένιωθα για καθετί που εκπορεύεται απ' τα ξένα σώματα (από τις ιδέες ως την εμμηνορροία) και η οποία, χάρη σε κάτι σαν ορμέμφυτο, με είχε ωθήσει να παραβιάσω μυστικά, ν' αφηγηθώ πράγματα που μου τα 'χαν εκμυστηρευτεί, να ενδιαφερθώ για άλλους σαν να ήμουν φίλος τους, ενώ κατά βάθος τούς έπαιρνα συνέντευξη σαν τον πιο χυδαίο ρεπόρτερ. Ωστόσο, ποτέ δεν κατάλαβα πού τελείωνε η φιλία και άρχιζε το ρεπορτάζ.

Περιττό να πω ότι το πράγμα δεν ήταν διαφορετικό με τη Σάρα. Της έκανα ερωτήσεις επί πολλές μέρες, και το 'κανα με τόση αφοσίωση, ή με τόση νοσηρή επιμονή, ώστε άρχιζα να διαχάζομαι, να ζω την υποκατάστατη ζωή της συνεντευξιαζομένης μου και την καθημερινή και πρωτότυπη ζωή μου σαν να μην ήταν ένα αφήγημα ενσωματωμένο σε μια πραγματικότητα. Παρακολούθησα το συναρπαστικό θέαμα μιας μνήμης που έχει ενθηκευτεί: η Σάρα διατηρούσε φακέλους γεμάτους με έγγραφα, τεκμήρια του περάσματός της απ' τον κόσμο τόσο θεμιτά και τόσο απτά, σαν ένα ξύλινο σπιτάκι που 'χει φτιαχτεί από δέντρα της δικής του αυλής. Υπήρχαν φάκελοι ανοιχτοί από πλαστικό, φάκελοι από πλαστικό και με αφτιά, φάκελοι από χαρτόνι με και χωρίς λάστιχο, φάκελοι χρώματος παστέλ και μαύροι και λευκοί αλλά λερωμένοι, φάκελοι που αναπαύο-

νταν εκεί χωρίς πολλές αξιώσεις, σαν αναπληρωματικοί έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να μπουν στο παιχνίδι. Κάθε βράδυ, εκεί που κόντευε να τελειώσει η συζήτηση, η Σάρα έβαζε τους φακέλους στη θέση τους, έβγαζε απ' το μαγνητόφωνο την κασέτα πάνω στην οποία αποτύπωνε τόση ώρα τη φωνή της, έβαζε ένα δίσκο με γερμανικά τραγούδια της δεκαετίας του 30 (το "Veronika, der Lenz ist da", αλλά και το "Mein kleiner grüner Kaktus")⁹ και με καλούσε να πιούμε ένα ποτηράκι σιωπηρά, ενώ ακούγαμε παλιά μουσική. Μ' άρεσε να φαντάζομαι ότι απ' έξω, από ένα απέναντι διαμέρισμα, ο περίεργος ένοικός του θα 'βλεπε τα εξής: ένα φωτεινό τετράγωνο και δύο φιγούρες, μια γυναίκα απόλυτα συμφιλωμένη με την εγγύτητα της γεροντικής ηλικίας και ένας άντρας νεαρότερος, μαθητής αλλά μπορεί και γιος, όμως εν πάση περιπτώσει κάποιος που άκουγε κι ήταν συνηθισμένος ν' ακούει. Αυτός ήμουν εγώ: σώπαινα και άκουγα, αλλά γιος της δεν ήμουν· έπαιρνα σημειώσεις, αλλά αυτή ήταν η δουλειά μου. Και σκεφτόμουν πως, αργότερα, την κατάλληλη στιγμή, όταν θα 'χε εξαντληθεί το υλικό της αφήγησής της, όταν θα 'χα κρατήσει όλες τις σημειώσεις και θα 'χα δει όλα τα έγγραφα και θα 'χα ακούσει όλες τις απόψεις, θα καθόμουν μπροστά στο φάκελο της υπόθεσης, της δικής μου υπόθεσης, και θα τα 'βαζα όλα σε μια τάξη. Δεν είναι αυτό το μοναδικό προνόμιο του χρονικογράφου;

Εκείνες τις μέρες, η Σάρα με ρώτησε γιατί ήθελα να γράψω για τη ζωή της, και σκέφτηκα πως θα μου 'ταν πολύ εύκολο να προσπεράσω την ερώτηση ή να βρω εκεί μια δικαιολογία, αλλά θεώρησα πως το να της απαντήσω με κάτι που προσέγγιζε πολύ την αλήθεια ήταν τόσο θεμελιώδες για μένα όσο, απ' ό,τι είχα καταλάβει, ήταν και γι' αυτήν. Θα μπορούσα να της πω

ότι υπήρχαν κάποια πράγματα που χρειαζόταν να τα ξεκαθαρίσω· ότι κάποιες ζώνες της ζωής μου (στη χώρα μου, με τους δικούς μου, σ' αυτούς τους καιρούς που μου έλαχε να ζω) μου 'χαν διαφύγει, κυρίως επειδή η προσοχή μου ήταν στραμμένη σε πιο κοινότοπα πράγματα, κι ήθελα να το σταματήσω αυτό. Να αντιληφθώ: αυτός ήταν ο σκοπός μου, απλός και, ταυτόχρονα, υπερφίαλος· και το ν' αναλογιστώ το παρελθόν, ν' αναγκάσω κάποιον να το θυμηθεί, ήταν ένας τρόπος για να το πετύχω, μια παρορμητική επίθεση κατά της εντροπίας, μια απόπειρα ν' αναχαιτίσω την προϊούσα αταξία του κόσμου, να την αιχμαλωτίσω, να τη δω ηττημένη έστω και μία φορά. Θα μπορούσα, λοιπόν, να πω αυτό στη Σάρα ή ένα μέρος απ' αυτό· προς τιμήν μου, απέφυγα αυτά τα μεγαλόστομα ψεύδη και αναζητήσα πιο ταπεινά ψεματάκια ή, μάλλον, μισές αλήθειες. «Θέλω την επιδοκιμασία σου, Σάρα» της είπα. «Θέλω να με βλέπεις με σεβασμό. Αυτό μ' ενδιαφέρει πιο πολύ στη ζωή μου.» Πήγα να συμπληρώσω αυτή τη μισή αλήθεια, να μιλήσω στη Σάρα για τη φράση με την οποία μου την είχε περιγράψει κάποτε ο πατέρας μου («Είναι η σκιώδης αδελφή μου· χωρίς αυτήν δε θα 'χα επιβιώσει ούτε μία εβδομάδα σ' αυτόν τον κόσμο των τρελών»), αλλά δεν κατάφερα να το κάνω. Η Σάρα με διέκοψε. «Καταλαβαίνω» είπε. «Καταλαβαίνω απόλυτα.» Κι εγώ δεν επέμεινα, γιατί δε μου φαινόταν και πολύ φυσιολογικό η σκιώδης αδελφή να καταλαβαίνει τα πάντα χωρίς πολλές εξηγήσεις, αλλά σημείωσα στη βιβλιογραφική καρτέλα μου: *Εναλλακτικός τίτλος: Η σκιώδης αδελφή*. Βέβαια, δεν τον χρησιμοποίησα ποτέ, γιατί ο πατέρας μου δεν αναφερόταν ούτε στις συνεντεύξεις ούτε στο ίδιο το βιβλίο, παρ' όλο που –απ' όσο μπορούσα να καταλάβω– είχε παίξει σημαντικό ρόλο στην εν εξορία ζωή της Σάρας Γκούτερμαν.